

УДК 340.112

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.22>**Тетяна Рекуненко,***канд. юрид. наук, доцент,**доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики**Криворізького навчально-наукового інституту**Донецького юридичного інституту Міністерства внутрішніх справ України***Неждана Удалова,***викладач кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики,**старший лейтенант поліції*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КРИВДНИКА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Яким би цивілізованим і розвиненим економічно не було суспільство, насильство залишається невирішеною проблемою.

У 2017 році був ухвалений та вступив у силу Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, що мають на меті захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Даний нормативно-правовий акт визначає процедуру винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України тимчасового заборонного припису стосовно кривдника.

Окрема увага у статті приділяється питанню видачі обмежувального припису, який повинен запобігати скоєнню інших видів домашнього насильства, що і має бути взято до уваги під час ухвалення рішення судом про видачу обмежувального припису щодо постраждалої особи. Також у статті визначається проблематика процедури збору доказів факту насильства постраждалою стороною, щоб заяву про видачу обмежувального припису було задоволено. Акцентується увага на тому, що особа, яка зазнала домашнього насильства, має знати шляхи захисту порушених прав з урахуванням теорії та практики, оскільки не завжди подання заяви до поліції допоможе захистити від насильства, і, як показує практика, для того щоб видали один із приписів, потрібно докласти чимало зусиль. Серед проблем, з якими стикаються жертви домашнього насильства, однією із найпоширеніших є саме недостатність доказів вчиненого насильства, неможливість самозахисту у випадку реальної загрози життю та здоров'ю, заангажованість процедури розгляду заяв про видачу обмежувального припису в суді, відсутність профілактичного обліку, тобто контролю за поведінкою кривдника з боку поліції. Наголошується на необхідності запровадження програм на рівні держави, які будуть реально допомагати жертвам насильства.

Авторами визначається позитивний момент визнання насильства не лише з боку чоловіків, але й, навпаки, з боку жінки. Проте, як показує практика, процедура застосування тимчасового заборонного припису в Україні є недосконалою. Наведене вище свідчить про нагальну необхідність посилення контролю над кривдниками з боку поліції.

Ключові слова: домашнє насильство, тимчасовий заборонний припис, поліція.

Якщо раніше домашнім насильством вважались інциденти у подружжі, то тепер розширюється коло осіб.

Речниця «Ла Страда – Україна»

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство, на жаль, продовжує втрачати ті цінності, норми, ідеали, які традиційно були закладені в його основі, що призвело до різкого зниження його психологічного здоров'я, часто причиною цього є насильство.

Насильство існує у відкритих або закам'юльованих формах у всіх сферах сус-

пільного життя: політичній, економічній, духовній і сімейно-побутовій. Воно має універсальний характер. Об'єктом його може стати будь-яка людина, незалежно від її соціального положення, рівня життя, місця проживання [1].

В історії людства жорстокість завжди була актуальною. Невикорінні людські

якості, такі як заздрість і злостивість, породжували жорстокість, часто таку, що не має пояснення, і від того ще більш жахливу. Яким би цивілізованим і розвиненим економічно не було суспільство, насильство залишається невіршеною проблемою.

Мета статті – розглянути актуальні проблеми відповідальності кривдника в адміністративному процесі.

Виклад основного матеріалу. У 2017 році був ухвалений та вступив у силу Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, що мають на меті захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [2].

Своєю чергою, було прийнято ряд допоміжних нормативно-правових актів у сфері протидії домашньому насильству з боку органів Національної поліції України, а саме Наказ МВС України «Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника» [3].

Даний нормативно-правовий акт визначає процедуру винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України тимчасового заборонного припису стосовно кривдника. Проте варто зауважити, що терміновий заборонний припис не може бути складений і винесений без проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства стосовно потерпілої особи, тому в цьому випадку вступає в дію спільний наказ МВС України та Міністерства соціальної політики № 369/180 «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства» від 13.03.2019 р. [4].

Так що ж таке «терміновий заборонний припис»? Відповідно до наказу МВС України від 01.08.2018 № 654, він вноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення. Терміновий заборонний припис передбачає певні обмеження для кривдника, зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, заборону на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраж-

далої особи, заборону в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою.

Якщо має місце невиконання термінового заборонного припису або не повідомлення про місце свого тимчасового перебування, кривдник понесе адміністративну відповідальність відповідно до статті 173-2 КУпАП (Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування). Після складання адміністративного протоколу у відношенні кривдника дане адміністративне провадження направляється до суду першої інстанції для проведення повного, всебічного, об'єктивного розгляду справи та притягнення винної особи до відповідальності.

Під час проведення аналізу судової практики в Дніпропетровській області з початку 2020 року направлено до суду приблизно 1200 адміністративних справ за правопорушення, передбачені статтею 173-2 КУпАП, з них 35 % справ закриваються за ч. 1 статті 268 КУпАП (Права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності), а саме: згідно з переліком статей, до якого входить і стаття 173-2 КУпАП, явка правопорушника в судові засідання обов'язкова, правопорушник протягом доби після вчинення адміністративного правопорушення в протоколі про адміністративне правопорушення оповіщається про час і розгляд справи, але під час аналізу судової практики з'ясовано, що, якщо кривдник був повідомлений, але не з'являється, він може піддаватися приводу з боку органів Національної поліції України, що не дає дієвого результату, оскільки на час доставлення правопорушника найчастіше збігають строки притягнення до адміністративної відповідальності згідно зі статтею 38 КУпАП – кривдник не несе адміністративну відповідальність, не здійснюється належна робота щодо профілактики домашнього насильства та покарання за вчинене правопорушення, що надалі повторюється тим же кривдником стосовно тієї самої потерпілої особи.

Про систематичність вчинення домашнього насильства говорити не можна, тому що не має факту притягнення до відповідальності, внаслідок чого особа у разі вчинення домашнього насильства знову понесе відповідальність згідно з ч. 1 статті 173-2 КУпАП, а отже, кривдники усвідомлюють безкарність.

Здебільшого судді направляють адміністративні протоколи на доопрацювання або через недоліки оформлення, або через незабезпечення явки кривдника, або справа

закривається через вплив строків давності розгляду адміністративного протоколу, що становить 3 місяці, або суд закриває справи за малозначністю.

Наприклад, відповідно до аналізу судових рішень за ст. 173-2 КУпАП (було проаналізовано 186 за січень 2019 р. у Кривому Розі), 29 % справ було закрито, щодо 35 % справ суд виніс рішення про відправлення адміністративних протоколів на доопрацювання, і лише у 35 % справ суд виніс рішення по суті. Можемо впевнено стверджувати, що така тенденція спостерігається по всій Україні.

Тому, якщо визначати систематичність за кількістю прийнятих суддями рішень за ст. 173-2 КУпАП, у 60-70 % ситуацій домашнього насильства кривдники так і не будуть притягнуті до відповідальності.

7 грудня 2017 року парламент України прийняв Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон про домашнє насильство), яким фактично замінив Закон «Про попередження насильства в сім'ї». Декларуючи нульову толерантність до домашнього насильства і визнаючи його суспільну небезпечність, держава впровадила нові підходи до протидії цьому соціальному явищу. Зокрема, запроваджуються такі нові юридичні інструменти, як терміновий заборонний припис і обмежувальний припис, що були невідомі національному законодавству раніше [5].

Відповідно до п. 16 ст. 1 Закону про домашнє насильство терміновий заборонний припис – це спеціальний захід протидії домашньому насильству, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства. Цей припис виноситься у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення. Детальніше цей юридичний інструмент регламентований у ст. 25 Закону про домашнє насильство. Крім того, МВС України має розробити порядок винесення термінового заборонного припису [5].

Заходи, які можуть бути застосовані на підставі термінового заборонного припису, включають:

(1) зобов'язання для кривдника (особи, яка вчинила домашнє насильство) залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи;

(2) заборону кривднику на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи;

(3) заборону кривднику в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою.

Стосовно неповнолітніх кривдників, які мають спільне місце проживання (перебування) з постраждалою особою, зазначені перші два заходи не підлягають застосуванню.

Необхідно наголосити, що Закон про домашнє насильство надає безпеці постраждалої особи першочерговий пріоритет навіть над майновими правами осіб на житло. Тому в ч. 3 ст. 25 цього Закону передбачено можливість винесення термінового заборонного припису стосовно житлового приміщення, яке належить виключно кривднику, за умови, що таке житло є місцем спільного проживання (перебування) постраждалої особи та кривдника. При цьому поліція наділяється повноваженням здійснити виселення кривдника з такого житлового приміщення, якщо терміновий заборонний припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити [6].

Нагальність і позасудовий характер прийняття зумовлюють строк дії термінового заборонного припису, який становить не більше 10 днів. Не зовсім зрозуміло, в якому порядку належить оскаржувати терміновий заборонний припис, оскільки в ч. 9 ст. 25 Закону про домашнє насильство міститься доволі загальна норма про можливість його оскарження до суду в загальному порядку, передбаченому для оскарження рішень, дій або бездіяльності працівників уповноважених підрозділів органів Національної поліції України.

Отже, терміновий заборонний припис застосовується поліцією у разі наявності загрози для потерпілої особи та з метою негайної протидії акту домашнього насильства. Тобто на момент винесення цього припису особа, стосовно якої він виноситься, не визнана винною у вчиненні домашнього насильства у кримінальному провадженні чи справі про адміністративне правопорушення. Загалом цей підхід дещо нагадує затримання підозрюваної особи під час вчинення злочину або після його вчинення, якщо сукупність ознак вказують на те, що саме ця особа вчинила злочин (ст. 208 КПК), яке відбувається до початку досудового розслідування (іншими словами, до «відкриття кримінального провадження»). Керуючись цією аналогією, на нашу думку, винесення термінового заборонного припису повинно

супроводжуватися іншими процесуальними діями поліції, а саме складенням протоколу про адміністративне правопорушення (ст. 173-2 КУпАП) або ж внесенням відомостей про відповідне кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань [7].

На відміну від термінового заборонного припису, обмежувальний припис виноситься судом на підставі звернення зацікавлених осіб, а тому допускає значно ширше коло можливих обмежень прав кривдника і їх більш тривалі строки. Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 26 Закону про домашнє насильство заходами, які можуть бути застосовані до кривдника на підставі обмежувального припису, є:

(1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;

(2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;

(3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;

(4) заборона наблизитися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалої особи;

(5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;

(6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб. Варто зауважити, що обмежувальний припис може передбачати застосування одразу кількох зазначених заходів.

Аналогічно до термінового заборонного припису обмежувальний припис не може містити заходів, що обмежують право проживання чи перебування неповнолітнього кривдника у місці свого постійного проживання (перебування).

Видача обмежувального припису здійснюється шляхом ухвалення рішення суду у порядку окремого провадження, для чого розділ IV ЦПК доповнено новою главою 13. Доцільність розгляду справи саме за правилами ЦПК під час дискусії у робочій групі була обґрунтована положенням ЦПК щодо розгляду у порядку цивільного судочинства усіх справ, які не підлягають розгляду в порядку іншого судочинства (ч. 1 ст. 19). Крім того, видача обмежувального припису у порядку окремого провадження ґрунту-

ється на положенні про те, що це провадження призначене для створення умов для здійснення особою особистих немайнових чи майнових прав (ч. 7 ст. 19 ЦПК).

Обмежувальний припис видається на строк від одного до шести місяців та може бути продовжений судом на строк не більше шести місяців. На нашу думку, таке продовження може мати місце лише один раз. Це впливає зі змісту ч. 5 ст. 26 Закону про домашнє насильство та ч. 1 ст. 350-7 ЦПК, в яких передбачено можливість продовження обмежувального припису після закінчення строку, встановленого рішенням суду про його видачу [5].

Одним з найбільш складних питань для практичного застосування положень про обмежувальний припис є сфера його застосування та співвідношення з іншими подібними інститутами. Одночасно із Законом про домашнє насильство було прийнято Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (далі – Закон про внесення змін до КК і КПК). Цим Законом передбачено доповнення загальної частини КК новим розділом «Обмежувальні заходи», які за своєю сутністю є подібними до заходів обмежувального припису та підлягають застосуванню до особи, яка вчинила пов'язаний з домашнім насильством злочин, у випадку призначення їй покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання (ст. 91-1 КК). Також цим Законом було доповнено новою частиною ст. 194 КПК, якою передбачено аналогічні обмежувальні заходи та можливість їх застосування судом під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством [5].

Отже, обмежувальні заходи – це по суті аналогічні до обмежувального припису інститути, які підлягають застосуванню до особи, яка підозрюється або яка вчинила пов'язаний з домашнім насильством злочин, у випадку призначення їй покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання. Натомість в інших випадках застосуванню підлягає обмежувальний припис. Такими, зокрема, є випадки притягнення кривдника до адміністративної відповідальності та випадки, коли його ще взагалі не притягнуто до відповідальності та

не повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Висновки

Підводячи підсумки, варто зауважити, що на рівні законодавства вже зроблено значні кроки до поліпшення ситуації з протидії домашньому насильству. Позитивним є момент визнання насильства не лише з боку чоловіків, але й, навпаки, з боку жінки. Проте, як показує практика, процедура застосування термінового заборонного припису в Україні є недосконалою. Наведені вище приклади свідчать про нагальну необхідність посилення контролю над кривдниками з боку поліції.

Список використаних джерел:

1. Опанасенко О.В., Кубицький С.О. Насилля – руйнуючий фактор сучасного суспільства. URL: file:///C:/Users/Acer/Downloads/Упаоц_2011_4_15.pdf (дата звернення: 12.12.2020).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017р. № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19> (дата звернення: 12.12.2020).
3. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Націо-

нальної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: наказ МВС України від 01.08.2018 р. № 654 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18#Text> (дата звернення: 12.12.2020).

4. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: наказ МВС України та Міністерства соціальної політики від 13.03.2019 р. № 369/180 (дата звернення: 12.12.2020).

5. Пострибаженко О. Заборонний і обмежувальний приписи: нові підходи у протидії домашньому насильству. URL: https://jurlegaligazakon.net/analytcs/167142_zaboronniy--obmezhuvalniy-pripisi-nov-pdkhodi-u-protid-domashnomu-nasilstvu (дата звернення: 12.12.2020).

6. Заходи протидії домашньому насильству: Військово-цивільна адміністрація м. Авдіївка Донецької області. URL: <http://avdvca.gov.ua/podi/yurydychniy-radnyk/6097-zakhody-protydii-domashnomu-nasylstvu.html> (дата звернення: 14.12.2020).

7. Лановецька районна державна адміністрація: новини. URL: <https://www.google.com.ua/search?q=%D0%9E%D1%82%D0%B6%D0%B5%2C+%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9+%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%> (дата звернення: 14.12.2020).

Tetiana Rekunenka, Nezhdana Udalova. Responsibility of an offender in administrative process

No matter how civilized and economically developed society is, violence remains an unresolved problem. In 2017, the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Domestic Violence" was adopted and entered into force, which defines the organizational and legal framework for preventing and combating domestic violence, the main directions of state policy in the field of preventing and combating domestic violence and the interests of victims of such violence.

This normative legal act determines the procedure for issuing a temporary injunction against the offender by authorized units of the National Police of Ukraine.

Particular attention in the article is paid to the issue of issuing a restraining order, which should be taken into account when the court decides to issue a restraining order against the victim. The article also identifies the issue of the procedure for gathering evidence by the injured party to present the fact of violence, so that the application for a restraining order is satisfied. Emphasis is placed on the fact that a person who has experienced domestic violence should know how to protect the violated rights, taking into account theory and practice, as filing a complaint with the police does not always help protect against violence and, as practice shows, to issue a prescription. , you need to make a lot of effort. Among the problems faced by victims of domestic violence, one of the most common is the lack of evidence of violence, the impossibility of self-defense in the event of a real threat to life and health, the involvement of the procedure for consideration of applications for restrictive orders in court abuser by the police.

In most cases, judges send administrative protocols for revision either due to shortcomings in the protocols, or due to failure to ensure the appearance of the offender, or the case is closed due to the expiration of the statute of limitations of 3 months, or the court closes cases of insignificance.

Emphasis is placed on the need to introduce state-level programs that will really help victims of violence.

The authors define a positive moment of recognition of violence not only by men, but also, on the contrary, by women. However, as practice shows, the procedure for applying the temporary injunction in Ukraine is imperfect. The above examples illustrate the urgent need to strengthen police control over perpetrators.

Key words: domestic violence, temporary restraining order, police.